

PAPER

BOSHLANG'ICH SINFLARDA DIQQATNI RIVOJLANTIRUVCHI METODLAR

Sultonova Shodiyona Hazrat qizi^{1,*}

¹Osiyo Xalqaro Universiteti psixologiya yo'nalishi 1-kurs magistranti

* sultonova972@gmail.com

Abstract

Diqqat boshlang'ich sinf o'quvchilarining muvaffaqiyatli o'quv faoliyatini ta'minlaydigan eng muhim psixologik jarayonlardan biridir. Erta maktab yoshida e'tiborning shakllanishi va rivojlanishi o'quvchilarning o'quv yutuqlari, xatti-harakatlarini tartibga solish va kognitiv faollikka bevosita ta'sir qiladi. Ushbu maqolada diqqatning psixologik mohiyati, uning turlari va xususiyatlari, boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatni rivojlantirishning ilmiy asoslangan usullari tahlil qilinadi. O'quv jarayonida diqqatni jamlashni, barqarorlikni, taqsimlashni va almashinishni oshiradigan interfaol, o'yin va pedagogik usullarga alohida e'tibor beriladi. Maqolada o'quvchilar e'tiborini rivojlantirishda o'qituvchilar va ta'lim muhitining roli ta'kidlangan va sinfda amalga oshirish uchun amaliy tavsiyalar berilgan.

Key words: diqqat, boshlang'ich sinf o'quvchilari, konsentratsiya, pedagogik usullar, kognitiv jarayonlar, o'quv faoliyati.

Kirish

Zamonaviy ta'lim psixologiyasida boshlang'ich maktab o'quvchilarida e'tiborni rivojlantirish muvaffaqiyatli o'quv yutuqlari, xatti-harakatlarni tartibga solish va kengroq kognitiv faoliyatni ta'minlaydigan asosiy kognitiv jarayon sifatida e'tirof etiladi. Diqqat – chalg'ituvchi omillarni inhibe qilgan holda tegishli stimullarga tanlab konsentratsiya qilish qobiliyati – 6-10 yoshli bolalarda o'rganish samaradorligi, xotirani

kodlash va muammolarni hal qilish qobiliyati bilan chambarchas bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, diqqat barqarorligi va konsentratsiyasi yuqori bo'lgan bolalar fanlar bo'yicha yuqori akademik natijalarni namoyish etadilar, bu diqqat va maktabdagi muvaffaqiyat o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlikni ko'rsatadi.

Ta'lim muassasalarida o'tkazilgan empirik tadqiqotlar boshlang'ich maktab o'quvchilarining diqqat qobiliyatining o'zgaruvchanligi sezilarli ekanligini ta'kidlaydi. Misol uchun, diqqatning

Compiled on: January 4, 2026.

Copyright: ©2025 by the authors. Submitted to *Advances in Science and Education* for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

barqarorligi, almashinishi va taqsimlanishidagi individual farqlar maktabda o'qishning dastlabki yillarida sezilarli darajada kengayib boradi, bu o'quvchilarning tuzilgan o'quv vazifalarini bajarishi bilan birga, diqqat nafaqat rivojlanibgina qolmay, balki xilma-xilligini ko'rsatadi. Bundan tashqari, sinfda o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 7-8 yoshli bolalarda odatiy diqqatni jalb qilish nisbatan cheklangan bo'lib qolishi mumkin - ko'pincha o'quv aralashuvisiz 10 dan 20 daqiqagacha doimiy diqqat markazida bo'lib qoladi - bu odatiy diqqat markazida 40-50 daqiqagacha cho'zilishi mumkin bo'lgan o'smirlar va kattalar bilan keskin farq qiladi.

Kognitiv treningdan tashqari, pedagogik tadqiqotlar e'tiborning pasayishiga qarshi turish va doimiy faollikni oshirish uchun faol o'rganish segmentlari, interfaol o'yinlar va strategik dars tezligi kabi diversifikatsiyalangan ta'lim strategiyalarini qo'llab-quvvatlaydi. Yaqinda 800 ga yaqin K-2 o'qituvchilari ishtirok etgan keng ko'lamli o'qituvchilar so'rovi sinfdagi tanaffuslar va dinamik o'quv dizaynlari o'quvchilarning diqqatini o'qitish davridagi tartibga solish uchun juda muhim ekanligini ta'kidlaydi. Uzunlamasına ma'lumotlarga asoslangan bashoratli modellar shuni ko'rsatadiki, dalillarga asoslangan diqqatni rivojlantirish usullarining keng tarqalgan, tizimli qo'llanilishi besh yil davomida doimiy aralashuvdan keyin boshlang'ich o'quvchilarning umumiy kognitiv faoliyatini 20-30% ga oshirishi mumkin. Ushbu bir-biriga yaqin bo'lgan dalillarni hisobga olgan holda, boshlang'ich sinflarda diqqatni rivojlantirishning samarali usullarini o'rganish va sintez qilish ham nazariy, ham amaliy vazifadir. Ushbu maqola yosh o'quvchilarda e'tiborni kuchaytirishning ilmiy jihatdan tasdiqlangan usullarini ko'rib chiqadi, ularning empirik qo'llab-quvvatlashini baholaydi va erta ta'lim natijalarini optimallashtirish uchun sinfda qo'llash bo'yicha dalillarga asoslangan tavsiyalarni taklif qiladi.

Adabiyotlar tahlili

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatni rivojlantirish masalasi pedagogika, psixologiya va neyropsixologiya fanlarida keng tadqiq etilgan bo'lib, ushbu jarayon ta'lim samaradorligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etiladi. Diqqat bilish jarayonlarining markaziy komponenti bo'lib, u axborotni tanlab qabul

qilish, uni qayta ishlash va uzoq muddat xotirada saqlash imkonini beradi. Ilmiy manbalarda diqqatning bir necha shakllari ajratiladi: jamlangan (konsentratsiyalashgan), barqaror, tanlab yo'naltirilgan, almashinuvchi va bo'linuvchi diqqat.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 6-10 yoshli bolalarda diqqatning barcha turlari bir xil darajada rivojlanmagan bo'lib, ayniqsa barqaror va ixtiyoriy diqqat yetarli darajada shakllanmagan bo'ladi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, boshlang'ich sinf o'quvchilarining taxminan 60 foizida diqqatning o'rtacha darajasi, 30 foizida yuqori darajasi, 10 foizida esa past darajasi kuzatiladi. Bu holat o'quv faoliyatida chalg'ish, topshiriqlarni oxirigacha bajarmaslik va akademik ko'rsatkichlarning pasayishiga olib keladi.

So'nggi yillarda olib borilgan empirik tadqiqotlar diqqat darajasi bilan o'quv muvaffaqiyati o'rtasida kuchli korrelyatsiya mavjudligini tasdiqlaydi. Xususan, o'qish tezligi va matnni tushunish ko'rsatkichlari diqqatni tez almashish va tanlab jamlash qobiliyatlari bilan bevosita bog'liq ekanini aniqlangan. Ayrim tadqiqotlarda diqqat ko'rsatkichlari o'quvchilarning akademik natijalariga 20-35 foizgacha ta'sir ko'rsatishi qayd etilgan.

Pedagogik adabiyotlarda diqqatni rivojlantirishga qaratilgan samarali metodlar sifatida interfaol o'qitish texnologiyalari, didaktik o'yinlar, multisensor yondashuvlar va strukturaviy mashg'ulotlar alohida ta'kidlanadi. Tajribaviy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, o'yin asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni diqqatni jamlash ko'rsatkichlarini an'anaviy darslarga nisbatan 25-30 foizga oshiradi. Shuningdek, 10-12 haftalik maxsus diqqat mashqlari orqali o'quvchilarda tanlab va barqaror diqqat sezilarli darajada yaxshilanadi ($p < 0,01$).

Neyropsixologik tadqiqotlar esa diqqatni rivojlantirish mashqlari bolalar miya faoliyatidagi funksional o'zgarishlar bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatadi. Bu holat diqqatni rivojlantirish metodlarining nafaqat pedagogik, balki biologik asosga ega ekanini ham tasdiqlaydi. Shu bois adabiyotlar tahlili diqqatni rivojlantirishga qaratilgan tizimli va ilmiy asoslangan metodlarni ta'lim jarayoniga joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

Metodologiya

Tadqiqot dizayni

Mazkur tadqiqot kvazi-eksperimental dizayn asosida tashkil etilib, unda tajriba va nazorat guruhlari qo'llanildi. Tadqiqotda miqdoriy va sifat tahlil usullari uyg'unlashtirilib, diqqat rivojlanishining dinamikasi kompleks tarzda o'rganildi.

Ishtirokchilar

Tadqiqotda umumta'lim maktablarining 1–4-sinflarida tahsil olayotgan 180 nafar o'quvchi (7–10 yosh) ishtirok etdi. Ishtirokchilar jins va yosh ko'rsatkichlari bo'yicha muvozanatlangan holda tanlab olindi. Sinflar tasodifiy tarzda tajriba va nazorat guruhlariga ajratildi.

Tajriba dasturi

Tajriba guruhida 12 hafta davomida diqqatni rivojlantirishga qaratilgan maxsus pedagogik dastur amalga oshirildi. Ushbu dastur quyidagi komponentlarni o'z ichiga oldi:

Interfaol metodlar – muammoli vaziyatlar, guruhli ishlar va vizual vositalar orqali diqqatni faollashtirish;

Didaktik o'yinlar – tanlab va barqaror diqqatni rivojlantirishga yo'naltirilgan mashqlar;

Maxsus diqqat mashqlari – haftalik fokus-treninglar orqali diqqatning alohida komponentlarini mustahkamlash.

Nazorat guruhi esa an'anaviy o'quv dasturi asosida ta'lim oldi.

Tadqiqot vositalari

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun diqqat shkalasi – diqqatning besh turi bo'yicha baholash;

Kuzatuv varaqalari – dars jarayonida diqqatning namoyon bo'lish ko'rsatkichlarini qayd etish;

Tahlil qilingan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik metodlar kognitiv ko'rsatkichlar, akademik natijalar va xulq-atvoriy o'zgarishlar bilan uzviy bog'liqdir. Empirik natijalar diqqat ko'rsatkichlarining yoshga, pedagogik metod turiga va dars intensivligiga sezilarli darajada bog'liqligini tasdiqlaydi. Masalan, 2–3-sinf o'quvchilari barqaror va tanlab diqqat ko'rsatkichlarining eng yuqori o'sishini namoyon etadi, bu esa ushbu yoshdagi kognitiv plastiklik va motivatsiya bilan izohlanadi.

Meta-tahlillar shuni ko'rsatadiki, interfaol o'qitish va o'yin asosidagi ta'lim metodlari barqaror

diqqat ko'rsatkichlarini 22–35%, tanlab diqqatni esa 30–35% oshiradi. An'anaviy dars metodlari esa faqatgina 5–10% o'sish beradi, bu yosh o'quvchilarda ixtiyoriy diqqatni shakllantirish uchun yetarli emasligini bildiradi. Ushbu natijalar pedagogik innovatsiyalarning boshlang'ich ta'lim jarayonidagi dolzarbligini ko'rsatadi va o'quv jarayonini modernizatsiya qilish zaruratini tasdiqlaydi.

Diqqat rivojlanishi va akademik muvaffaqiyat o'rtasidagi korrelyatsiya ($r = 0,48-0,67$) shuni ko'rsatadiki, diqqatni rivojlantirish metodlari nafaqat kognitiv ko'rsatkichlarni, balki o'quvchilarning o'qish, yozish va matematika ko'nikmalarini ham yaxshilashga yordam beradi. Uzoq muddatli tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, 10–12 haftalik maxsus diqqat mashqlari dasturi o'quvchilarning o'qish tezligini 18%, matematika masalalarini yechish aniqligini 14–17% oshiradi. Bu esa diqqatni rivojlantirish metodlarining o'quv jarayoniga uzviy integratsiyalashgan ta'sirini tasdiqlaydi.

Shuningdek, tadqiqotlar diqqatni rivojlantirish metodlarining xulq-atvor va o'zini boshqarish ko'nikmalariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Sinf kuzatuvlarida tizimli diqqat mashqlari natijasida chalg'ish 30–40% kamayadi, vazifani davom ettirish qobiliyati esa 20–25% oshadi. Bu esa o'quvchilarning sinf intizomi, mustaqilligi va topshiriqlarni o'z vaqtida bajarish ko'nikmalarini yaxshilashda diqqat metodlarining amaliy ahamiyatini ko'rsatadi.

Xulosa

Adabiyot tahlili shuni ko'rsatadiki, diqqatni rivojlantirish metodlarining samaradorligi yoshga moslashuv, metodlarni multimodal tarzda birlashtirish va dars jarayoniga tizimli integratsiya qilish bilan sezilarli darajada oshadi. Interfaol o'qitish + o'yin + multisensor mashqlar kombinatsiyasi yagona metodlarga nisbatan ancha samaraliroq natija beradi. Shu asosda prognoz qilinadi, agar ushbu metodlar keng tatbiq qilinsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqat ko'rsatkichlarini 25–30% ga oshirish, akademik orqada qolish holatini 15–20% ga kamaytirish, shuningdek, uzoq muddatli o'zini boshqarish va mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin.

Muhokama shuni ta'kidlaydiki, boshlang'ich ta'limda diqqatni rivojlantirishga qaratilgan tizimli metodlarni joriy etish nafaqat o'quvchilarning kognitiv va akademik rivojlanishiga, balki ularning ijtimoiy-xulqiy ko'nikmalarini shakllantirishga ham muhim hissa qo'shadi. Shu sababli, pedagogik amaliyotda diqqatni rivojlantirish metodlarini keng ko'lamda integratsiya qilish zarur.

Xulosa sifatida, boshlang'ich ta'limda diqqatni rivojlantirish metodlarini tizimli va multimodal tarzda joriy etish nafaqat o'quvchilarning kognitiv va akademik rivojlanishiga, balki ularning ijtimoiy-xulqiy ko'nikmalarini shakllantirishga ham muhim hissa qo'shadi. Shu sababli, diqqatni rivojlantirishga qaratilgan metodlarni pedagogik amaliyotga keng integratsiya qilish va ularning samaradorligini tizimli monitoring qilish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Zhou, H., & Jiang, M. (2024). The effect of attention shifting on Chinese children's word reading in primary school. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 37, Article 7. <https://doi.org/10.1186/s41155-024-00290-6>
2. Improvement of attention in elementary school students through fixation focus training activity. (2025). *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(13), Article 4780. <https://doi.org/10.3390/ijerph17134780>
3. Rowe, A., Titterington, J., & Taggart, L. (2019). A classroom-based intervention targeting working memory, attention and language skills in 4–5 year olds (RECALL). *Pilot and Feasibility Studies*, 5, Article 82. <https://doi.org/10.1186/s40814-019-0468-8>
4. Shodiyeva, T. R. (2023). 1–4-sinf o'quvchilarida diqqat va konsentratsiyani rivojlantirish metodikalari. *Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali*. <https://worldlyjournals.com/index.php/ituy/article/view/18953>
5. Yo'ldasheva, N. U. (2025). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatni rivojlantirish xususiyatlari. *Obrazovanie Nauka i Innovatsionnye Idei v Mire*, 73(1), 113–117.